

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
SOOME-UGRI OSAKOND

Karin Peterson

KÄDESSÄ, KÄDESTÄ, KÄTEEN GRAMMATILISED FUNKTSIOONID
SOOME VANAS KIRJAKEELES

Bakalaureusetöö

Juhendaja Hanna Katariina Jokela

Tartu 2014

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD.....	5
1.1. Grammatiseerimisteooria.....	5
1.2. Grammatiseerimisteooria põhimõtted	6
1.3. Substantiivide abisõnastumine	7
1.4. Sõna <i>käsi</i> sisekohakäänete grammatiseerimine	9
2. MATERJALI ANALÜÜS	12
2.1. Materjali valik ja kogumine	12
2.2. Adpositsiooni <i>kädessä</i> funktsioonid.....	15
2.2.1. Omandus	16
2.2.2. Võim	17
2.2.3. Olek.....	18
2.2.4. <i>kädessä</i> kokkuvõte	19
2.3. Adpositsiooni <i>kädestä</i> funktsioonid	20
2.3.1. Võim	21
2.3.2. Olek.....	23
2.3.3. <i>kädestä</i> kokkuvõte	24
2.4. Adpositsiooni <i>käteen</i> funktsioonid.....	24
2.4.1. Omandus	26
2.4.2. Võim	26
2.4.3. <i>käteen</i> ja <i>käsiin</i> kokkuvõte.....	27
2.5. Afiksaaladverbide <i>kädessä</i> ja <i>käsissä</i> funktsioon.....	27
Kokkuvõte.....	31
Tiivistelmä	33
Kirjandus.....	35

Sissejuhatus

Siinse bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada sõna *käsi* inessiivi, elatiivi ja illatiivi ainsuse ja mitmuse vormide grammatilised funktsioonid 16.-17. sajandi soome vanas kirjakeeles. Parema ülevaate saamiseks alustatakse materjali uurimist soome kirjakeele tekkimise algusest (alates 1540¹) kuni 17. sajandi lõpuni. Järgnevaid perioode käsitletakse tulevases magistritöös.

Uurimistöö keskmes on kaassõnakolmik *kädessä, kädestä, käteen* ning põgusalt vaadeldakse ka nimetatud vorme afiksaaladverbidena. Kui eesti keeles on substantiiv *käsi* täielikult grammatiseerunud, siis soome keeles see nii ei ole (Ojutkangas 2001). Seetõttu on huvitav vaadelda, kuidas on kasutatud sarja *kädessä, kädestä* ja *käteen* vorme kirjakeele tekke algussajandeil, kui soome välja kujunemata kirjakeel oli mõjutatud rootsi, ladina, kreeka ja saksa keelte struktuurist. Kuna kirjalikud tekstid peegeldavad oma aja kultuuri, ühiskonna ideoloogiaid ja mõtlemislaadi, siis on parimaks viisiks kõige selle tõlgendamisel lugeda ja analüüsida just vanu tekstiallikaid.

Töös püütakse leida vastuseid järgmistele küsimustele:

- 1) Millised on adpositsioonide *kädessä, kädestä* ja *käteen* funktsioonid?
- 2) Milline funktsioon on kõige sagedasem ja milline kõige harvem esinev?
- 3) Kas sõna *käsi* on sisekohakäänete vormides võrdselt grammatiseerunud või on mõni kaugemale arenenud? Millises arengufaasis adpositsioonid on?
- 4) Kas uuritavatel *kädessä, kädestä* ja *käteen* vormidel esineb omastusliiteid ja kas nende kasutus on normipärane?
- 5) Millised funktsioonid on afiksaaladverbidel *kädessä, kädestä* ja *käteen*?

Varem on soome ja eesti kehaosade nimetuste grammatiseerumise teemat uurinud Krista Ojutkangas oma väitekirjas „Ruumiinosanimien kieliopillistuminen suomessa ja virossa“ (2001). Eesti ja soome keeles võrdleb Ojutkangas sõnu *käsi, korva/kõrv, kylki/külg*. Soome keeles uuritakse veel sõnu *kuve* ja *rinta*. Heidi Salmi on oma väitekirjas „Mikael Agricolaan teosten kielen ala-, ylä- ja pää- vartaloiset adpositiot“ (2010) uurinud Agricola *ala-, ylä-* ja *pää-*tüvelisi adpositsioone. Lisaks antakse selles ülevaade soome

¹ Esimene soomekeelne trükitud raamat on Mikael Agricola „Abckiria“, mille täpne ilmumisaeg pole teada. Tõenäoliselt avaldamisajaks peetakse 1543. aastat. (Alhoniemi jt 1968: 38)

keele adpositsioonidest. Minna Jaakola (1997) on uurinud genitiiviga seotud adpositsioonide grammatiseerumist, milles vaadeldakse kogu adpositsioonide sõnaklassi tervikuna.

Töö jaotatakse kahte suuremasse peatükki. Teoreetilises osas kirjeldatakse grammatiseerumise olemust ja põhimõtteid, sest substantiivide abisõnastumine ning sisekohakäänete grammatiseerumine on käesoleva uurimistöe taustal seletatav nii Heine, Kuteva (2002) nelja grammatiseerumismehhanismi kui ka Hopperi, Traugott'i (2003) reanalüüsi ja analoogia mehhanismiga.

Töö empiirilises osas analüüsitakse sõna *käsi* inessiivi, elatiivi ja illatiivi ainsuse ja mitmuse grammatiseerunud vorme. Nimetatud sõnade funktsioone vaadeldakse alapeatükkide kaupa ning iga vormi kohta esitatakse eraldi kokkuvõtte. Analüüsi peatüki järel tehakse üldine kokkuvõtte ning järeldused uurimistulemuste kohta.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Siinses peatükis kirjeldatakse grammatisatsiooniteooria olemust ja põhimõtteid, millele käesolev bakalaureusetöö tugineb. Üldisele teooriale lisaks käsitletakse substantiivide abisõnastumisprotsessi ning seda, kuidas sisekohakäänded on soome keeles grammatiseerunud.

1.1. Grammatisatsiooniteooria

1912. aastal võttis prantsuse lingvist Antoine Meillet kasutusele termini *grammatisatsioon* (ingl *grammaticalization*) (Hopper, Traugott 2003: 19). Grammatiseerumise all mõistetakse ühesuunalist muutusprotsessi, mille käigus iseseisev leksikaalne üksus areneb grammatilisemaks ning grammatiseerunud üksus võib veelgi grammatiseeruda (Heine, Kuteva 2002: 2). Heine (2003: 575) rõhutab, et grammatisatsiooniteooria ei ole teooria keelest ega ka keele muutumisest. Teooria ülesandeks on kirjeldada grammatisatsiooni, kuidas tekivad ja kujunevad grammatilised vormid.

Diakroonilisest aspektist lähtudes käsitletakse keeleainese muutumist ajas leksikaalsest grammatilisemaks (Hopper, Traugott 2003: 2). 1970. aastatel hakati grammatisatsiooniteooriat vaatlema ka sünkroonilises plaanis ja uurimisobjektiks võeti teiste seas mitte-indoeuroopa keeled (Metslang 2002: 165). Sünkroonilises plaanis võib sama keeleüksus olla paralleelselt kasutusel nii leksikaalses kui grammatilises funktsioonis. Oma olemuselt on grammatisatsioon siiski diakrooniline ja keelemuutusi vaadeldakse kahe või enama aja hetkel. (Heine jt 1991: 248–249; Hopper, Traugott 2003: 2) Seega uurib grammatisatsiooniteooria ühtselt vaatenurgast sünkrooniliselt nii grammatikavahendiks pürgivate keelendite funktsioonide, tähenduste, vormiomaduste varieerumist kui diakroonilist arengut (Metslang 2002: 165).

1.2. Grammatiseerumise teooria põhimõtted

Grammatiseerumisteooria sees on eristatud kolme peamist suundumist. Diskursuse- ja pragmaatikakeskses lähenemisviisis (Talmy Givón, Paul J. Hopper) nähakse vormide ja tähenduse kujunemise allikatena diskursust ja keelekasutust. Teine grammatiseerumise lausekeskne, kognitiivne suund peab lähteks tähistusfunktsiooni, jälgides leksikaalsete üksuste tähenduses toimuvaid nihkeid. Joan Bybee, Östen Dahl ja Bernd Heine esindavad kolmanda suunana tüpoloogilist lähenemisviisi. (Heine jt 1991: 20–21, 238–243)

Grammatiseerumise protsessi käivitajaks on tähendusnihe. Viimase all mõistetakse tähenduse muutumist või tähendusliku sisu kadu. Tähendusnihkeks võib olla metafoor, nt ruumilist liikumist väljendav verb võib hakata väljendama liikumist ajas. Teiseks võib tähendusnihe tõukejõuks olla metonüümia (nt sõna *käsi* abil *pars pro toto*² kujunenud kaassõna: *minu käes* 'minu valduses'). Kolmandana peetakse nihke põhjustajaks järeldussuhet, nt algusverbi muutumine tulevikku väljendavaks abiverbiks. (Metslang 2002: 166) Analoogselt võib käsitleda ka metonüümiat, sest metonüümilised ja metafoorilised järeldused on pragmaatilisel tüksteist täiendavad protsessid, kus reanalüüs on seotud metonüümia kognitiivse protsessiga ning analoogia metafoori kognitiivse protsessiga (Hopper, Traugott 2003: 93).

Tähendusnihe suund on konkreetsemalt abstraktsemale, leksikaalsemalt grammatilisele. Grammatiseerumise protsessi alguses on lähtevorm tähenduslikult läbipaistev, arenedes edasi abstraktsema tähenduse suunas. (Heine jt 1991: 40–41; Heine, Kuteva 2002: 3) Grammatiseerunud üksuse leksikaalne algupära on läbinähtav nt sõnas *pää* (*pöydän pää+ssä*), mille kohakäänete vormid on arenenud substantiivist adpositsiooniks (Ojutkangas 2001: 22, Salmi 2010: 145–146). Grammatiseerumise käigus toimuvad nihked ei ole juhuslikku laadi, vaid järgivad kindlat skeemi. Heine jt (1991: 160) on esitanud tähendusvaldkondade järjestuse, milles esitatakse semantilisi muutusi konkreetsemalt abstraktsemale:

ISIK > OBJEKT > TEGEVUS > RUUM > AEG > KVALITEET.

² Suurem osa soome keele adpositsioonidest on grammatiseerunud mingi terviku osa väljendavast substantiivist (Salmi 2010: 68)

Grammatisatsiooni peetakse ühesuunaliseks tsükliliseks protsessiks, kuna see algab konkreetsetest leksikaalsetest üksustest ja lõpeb ideaalplaanis kogu ainese kaoga. See tähendab, et üksused kaotavad üha rohkem semantilist ja foneetilist ainet ning lõpuks võivad need asenduda uute üksustega. Siiski võib grammatisatsiooniprotsess igal ahela astmel lõppeda ning vanad vormid ei asendu ilmtingimata uutega. (Heine, Kuteva 2002: 4–5)

Hopper ja Traugott (2003: 39) peavad morfosüntaktiliste ja fonoloogiliste muutuste põhimehhanismideks reanalüüsi ja analoogiat, kusjuures reanalüüs on grammatiseerumise tähtsaim mehhanism. Reanalüüsi all peetakse silmas keelüksuse grammatiliste ja semantiliste piiride ümbermõtestamist. Ümbertõlgendamise tulemusel tekkinud uus konstruktsioon kantakse üle uutesse kontekstidesse, millega kaasneb ka keelendi kasutussageduse järsk tõus.

Heine ja Kuteva (2002: 2) järgi aga hõlmab grammatisatsiooniprotsess nelja omavahel seotud mehhanismi, mis toimuvad üksteisega kooskõlas ja üldjoontes kindlas järjekorras:

- a) desemantisatsioon ehk semantiline pleekimine – tähenduslik muutus;
- b) ekstensioon ehk kontekstiline üldistumine – üksuse kasutuse laienemine uutesse kontekstidesse;
- c) deкатегоризatsioon – leksikaalse või vähem grammatiseerunud vormi morfosüntaktilised tunnused muutuvad;
- d) erosioon ehk foneetiline reduktsioon – foneetilise ainese kadu.

1.3. Substantiivide abisõnastumine

Keeleajalooliselt on substantiivid tihedalt seotud pre- ja postpositsioonidega, olles nende kivilinenud käändevormideks. Näiteks tagasõna *jälkeen* on sõna *jälki* ainsuse sisseütlev. Esialgne konkreetne tähendus (*poika astuu isän jälkeen e jäljessä*) on aja jooksul tuhmunud. (Alvre 1992: 172) Substantiiv võib olla olend või entiteet, adpositsioon seevastu viitab entiteedi ja kaassõna vahelisele suhtele (ISK 681). Substantiivid jagatakse tähenduse alusel kahte rühma, konkreetseteks ja abstraktseteks. Konkreetsed

substantiivid on elavate olendite ja elutute asjade nimed ning abstraktsed tähistavad omadusi, tegevusi ja olukorda. (Penttilä 1963: 498)

Adpositsioonid ehk pre- ja postpositsioonid on käändumatud või vaegkäändelised sõnad. Substantiiv võib postpositsioonina märkida mingit elusolendi osa, nt *olla ihmisten jaloissa*. Nimisõnaks võib olla elutu entiteedi osa, nt *hikoilla työnsä ääressä*. Postpositsiooni allikaiks peetakse ka kohaga seotud ja muid abstraktseid sõnu, nt *työskennellä taukojen välissä ja toimia demokratian nimissä*. (ISK 682)

Sõnad, mida kasutatakse nii substantiivide kui postpositsioonidena, moodustavad läbipaistvuse suhtes kontiinumi. Selle ühes otsas on postpositsioonid, millel on kadunud semantiline ühendus vastava substantiiviga, nt *kautta : kausi*. Kontiinumi teises servas on sõnad, millel on olemas täisparadigmiline substantiivi kasutus, nt *juuri, kohta, pää, käsi, rinta*. Kohakäändes substantiiv on lauses tõlgendatav postpositsioonina tingimusel, kui omastavas käändes eeslaiend on lauses adverbiaaliks ja sinna ei mahu täiendavad laiendeid. Sõna on sellisel juhul mittereferentsiaalses kasutuses. (ISK 681)

Vormi alusel eristatakse soome keeles kolmesuguseid kaassõnu. Esimese rühma moodustavad need sõnad, mis on morfoloogiliselt läbipaistmatud, nt *ennen* ja *ilman*. Teise rühma kuuluvad vaegkäändelised sõnad, mis moodustavad käänete sarju, nt *käteen, kädessä, kädestä* on sisekohakäänete grammatiseerunud sari. Kolmanda rühma adpositsioonid on sellised, kus on kasutusel vaid üks käändevorm, nt *nimissä, avulla*. (ISK 679)

Hopper, Traugott (2003: 110–111) on kirjeldanud adpositsioonide grammatiseerumisahelat järgmiselt:

- 1) siduv substantiiv (mis väljendab kahe olendi vahelist asukohta või suunda);
- 2) sekundaarsed adpositsioonid, mis väljendavad konkreetseid suhteid;
- 3) primaarsed adpositsioonid, mis väljendavad grammatilisi suhteid;
- 4) aglutineeriv käändelõpp (afiks);
- 5) fusiivne käändelõpp (afiks).

Soome keeles ei ole adpositsioonid grammatiseerunud afiksiteks, mistõttu kaks viimast etappi jäävad kõrvale (Salmi 2010: 67).

Siduvate substantiivide korral tekivad adpositsioonid metafoorse ülekande kaudu (Jaakola 1997: 137 viidatud Salmi 2010: 67 järgi). Kehaosade nimetusi peetakse üheks

keskseimaks adpositsioonide saamise allikaks, nt *korva* > *korvalla*, *rinta* > *rinnalla* (Ojutkangas 2001). Sekundaarsed adpositsioonid on vormilt üldiselt veel läbinähtavad, nt tüvi + käändelõpp *pää* + *llä*. Nimetatud adpositsioonid võivad edasi grammatiseeruda primaarseteks adpositsioonideks. Need on tähenduselt abstraktsed ja väljendavad grammatilisi suhteid (Lehmann 1985: 304). Primaarsed adpositsioonid on soome keeles kõige grammatiseerunud, nt kausaalsust väljendavad *takia*, *vuoksi*, *tähden* (Jaakola 1997: 128 viidatud Salmi 2010: 69 kaudu).

1.4. Sõna *käsi* sisekohakäänete grammatiseatsioon

Vanimad soomekeelsed tekstid on tõlked, mis peegeldavad oma aja valitsevaid tõlkenorme. Nimetatud normid määravad ära selle, milline tekst tõlkeks valitakse ja missuguseid tõlkestrateegilisi valikuid rakendatakse. (Nordlund jt 2013: 262–263) Soome keele sõna *käsi* sisekohakäänete grammatiseerumine viitab nii võõrkeelte mõjule kui ka keele enda omapärasele arengule. Rootsi *hand* ei ole adpositsioon ega afiksaaladverb, kuid tõlkelaenuna on see soome keeles paigutatunud struktuuri, millel on potentsiaal grammatiseeruda. Grammatiseerumine toimub keeles loomulikult teel, seda ei saa teisest keelest otse laenata. (Ojutkangas 2001: 188–189) Kui sari *kätte*, *käes*, *käest* on eesti keeles täielikult grammatiseerunud, siis soome keeles on see kõikuvam. Näiteks muude valdust väljendavate postpositsioonidega nagu *hallussa*, *hallusta*, *haltuun* või *huomassa*, *huomasta*, *huomaan* võrreldes on sari *kädessä*, *kädestä*, *käteen* vähem grammatiseerunud. (Ojutkangas 2001: 191)

Sõna *käsi* grammatiseerumine erineb osaliselt seetõttu, et sisekohakäänete vormide grammatiline tähendus ei ole spatsiaalne, vaid possessiivne. Käsi on inimese kehaosa, millele viitab sõna ka grammatiseerunud tähenduses. Grammatiseerumine põhineb antropomorfsel käsitlusmudelil ning on kehaosanimetusena grammatiseerumise tüüpiliseks lähteüksuseks. Sõna *käsi* tähenduse laienemine on metonüümiline, kuna vormiliselt selgepiiriline kohaväljend *kädessä* märgib ka omanikuga seotud füüsilist või mentaalset olukorda, kuhu omatu (sm omistettu) võib asetuda. (Ojutkangas 2001: 188–189)

Soome keele kohakäänete süsteem jaguneb sise-, välis- ja üldkohakääneteks. Sisekohakäänded on inessiiv, elatiiv ja illatiiv, mille ülesanneteks on viidata millegi seespool olemisele, sealt lahkumisele või sissepoole tulemisele. (Alhoniemi jt 1983: 30–31)

Kui sõna *käsi* esineb lauses sisekohakäände vormis, võib see väljendada nii omandust (sm *hallussapito*) kui ka püsivat valdust (sm *omistus*). Sisseütleväl käändel võib olla habituaalne tähendus. Lisaks võib sõna *käsi* väljendada ka püsivaid majanduslik-õiguslikke omandisuhteid, nt *Yhä enemmän vaurautta kertyy yhä harvempien käsiin, ja kuilu kasvaa entisestään rikkaiden ja köyhien välillä* (Helsingin Sanomat/Tomi Ervamaa 16.12.1998). *Käsissä* olemine tähendab tihti ka kellegi või millegi võimuses või mõjuvõimu all olemist, nt *Rauhansopimuksen kohtalo on nyt kansan käsissä* (Helsingin Sanomat/Leena Lavonius 14.4.1998). Täpsemalt tähendab võimu kasutamine inimese käte kaudu füüsiliselt vahendatud võimu kasutamist. Sari *käsissä, käsistä, käsiin* on omanduse väljendamisel rohkem grammatiseerunud. (Ojutkangas 2001: 990–100)

Sõna *käsi* inessiivi ja illatiivi vormidega saab väljendada olekut (sm *olotila*) ja emotsionaalset seisundit (sm *tunnetila*), nt *olla murheen käsissä*. Üldjuhul on kogejaks inimene, kes on selles olukorras ajutiselt ning teadlikust tahtest sõltumata. Olekut märkiva sõna *käsi* allikaks on metafoor, millega väljendatakse võimusuhteid. Piisavalt tiheda kasutuse tõttu areneb sõnavorm neutraalseks grammatiliseks üksuseks ning metafoorne kasutus kaob. Ojutkangas rõhutab, et omanduses või võimuses olemine tuleb eraldada antropotsentrismi põhjusel oleku olukordadest, sest inimese seisund neis suhetes on erinev. Taolistel juhtudel on inimene ise millegi abstraktse võimuses, mille üle tal puudub võim ja kontroll, nt haigused, ilmastikuolud. Omandi- ja võimusuhetes on võimu omanik inimene. (Ojutkangas 2001:159–160)

Omandust märkiva sõna *käsi* vorm on soome keeles üldiselt mitmuslik ja seda võib pidada loomulikuks. Teisalt on soome-ugri keeltes tavaline, et paaris kehaosadele viidatakse ainsuse vormi kaudu, nt *kintaat kädessä, sukat jalassa*. Sõna *käsi* mitmuslikku vormi võib pidada sõnavormide leksikaliseerumise ja grammatiseerumise märgiks. Soome keeles on omaniku (sm *omistaja*) tüüp tihedalt seotud inimesega. Kui eesti keeles on see laienenud elututele omanikele, siis soome keeles on see võimatu. Inimesele lisaks võib omanikuks olla ka geneeriline, implitsiitne või inimgrupp, millele viidatakse rühma

nimetuse kaudu. Omandust/valdust märkiv sõna *käsi* toimib süntaktiliselt nii noomeni, postpositiooni kui ka adverbina. (Ojutkangas 2001: 101–104, 106–107)

2. MATERJALI ANALÜÜS

Käesoleva bakalaureusetöö empiiriline osa hõlmab sõna *käsi* inessiivi, elatiivi ja illatiivi grammatiseerunud vormide analüüsi. Selles peatükis analüüsitakse *kädessä, kädestä, käteen, käsissä, käsistä, käsiin* funktsioone ja kasutamist soome vanas kirjakeeles 16. ja 17. sajandi tekstide põhjal. Uurimuse keskmes on algsest käände paradigmat eemaldunud adpositsioonid *kädessä, kädestä, käteen, käsissä, käsistä, käsiin*, mida analüüsitakse eraldi alapeatükkides. Viimases alapeatükis käsitletakse põgusalt nimetatud vormide funktsioone afiksaaladverbidena.

2.1. Materjali valik ja kogumine

Siinse uurimistöö tarbeks on kogutud materjali soome vana kirjakeele korpusest eesmärgiga leida andmekogust juhusliku valiku alusel 200 näidet lekseemi *käsi* grammatiseerunud sisekohakäänete vorme 16. ja 17. sajandi tekstidest. Päringu tegemise tarvis on kasutatud vana kirjakeele sõnaraamatut, kust leiab kõik sel perioodil esinenud võimalikud *käsi*-tüvelised vormid. Päringud on tehtud järgmiste tüvedega: *kähd-, kädh-, kedh-, keh-, kes-, käs-, keh-, kät-*. Soome vana kirjakeele korpus asub internetiaadressil <http://kaino.kotus.fi/korpushaku/vks-haku.xql> ning sisaldab 2006. aasta andmete põhjal 3 428 618 sõna. Korpuses olevad tekstid pärinevad aastaist 1543–1809.

Siinse töö näited on leitud järgmistest tekstidest: „Virsikirja” (Jaakko Finno 1583); „Virsikirja” (Hemminki Maskulainen 1605); „Se Wsi Testamenti” (Mikael Agricola 1548); „Weisut ja Ennustoxet, Ne Prophetat ja Mutomat Lughut Mosen Ramatuista” (Mikael Agricola 1552); „Abckiria” (Mikael Agricola 1543); „Rucouskiria” (Mikael Agricola 1544); „Käsikirja, Messu ja Piina (Mikael Agricola 1549); „Dauidin Psaltari” (Mikael Agricola 1551); Kristoffer Kuninkaan maanlaki (Abraham Kollanius 1645–1648); Biblia: Se on: Coco Pyhä Ramattu Suomexi (1642); Ruumissaarvoja ym. puheita ja muistorunoja 1600-luvulta (1654–1698).

Esmalt on jaotatud korpusest leitud näited kahte eraldi sõnaliiki: adpositsioonideks ja afiksaaladverbideks. Adpositsioonide määramisel on vaadatud seda, mis on

kaassõnafraasi peasõna, mida postpositsioon laiendab. Peasõna jaotatakse 5 eri rühma: Jumal, kurat, inimene (inimkollektiiv), loom, elutu entiteet. Lisaks märgitakse eraldi ära omastusliitega postpositsioonid. Abimäärsõnade selekteerimisel on pööratud tähelepanu sellele, millise verbiga nad ühendeid moodustavad ning on vaadatud ka omastusliidete kasutust. Lisaks märgitakse ära, millisel kujul adpositsioonid ja afiksaaladverbid esinevad. Kuna uurimistöo keskmes on adpositsioonid, siis käsitletakse afiksaaladverbe vaid põgusalt alapeatükis 2.5. Käesolev bakalaureusetöö on nii kvalitatiivne kui ka kvantitatiivne ja andmeid töödeldakse Exceli programmis.

Tabelis 1 esitatakse sõna *käsi* esinemissagedused inessiivi, elatiivi ja illatiivi ainsuse ja mitmuse vormides. Tabelis kajastatakse soome vana kirjakeele korpuse põhjal saadud tulemusi. Ilmneb, et abimäärsõnade hulk on kogu materjalist 20,5%, ülejäänud 79,5% moodustavad kaassõnad. Enim on esinenud elatiivi ainsuse vormi (31%) ja kõige vähem mitmuse illatiivi (1,5%). Mitmuslike vormide osakaal on suurem ainsuslike vormidega võrreldes. 51,5% illatiivist, inessiivist ja elatiivist on mitmuse vormis.

Tabel 1. Afiksaaladverbide ja adpositsioonide osakaal

<i>ainsus</i>	Adpositsioon	Afiksaaladverb	Kokku %
<i>kädessä</i>	22	6	14
<i>kädestä</i>	62	0	31
<i>käteen</i>	7	0	3,5
<i>mitmus</i>			
<i>käsissä</i>	17	35	26
<i>käsistä</i>	48	0	24
<i>käsiin</i>	3	0	1,5
Kokku %	79,5	20,5	100

Tabelisse 2 on välja toodud *käsi* inessiivi, elatiivi ja illatiivi vormide osakaal adpositsioonide koguhulgast. 69,2% adpositsioonidest on kas elatiivi ainsuse või mitmuse vormis. Kõige vähem ehk 6,3% on leitud illatiivi vormis adpositsioone. *Kädessä* ja *käsissä* vormis adpositsioone esineb kokku 24,5%.

Tabel 2. Adpositsioonide osakaal

<i>ainsus</i>	Adpositsioon	Kokku %
<i>kädessä</i>	22	13,8
<i>kädestä</i>	62	39
<i>käteen</i>	7	4,4
<i>mitmus</i>		
<i>käsissä</i>	17	10,7
<i>käsistä</i>	48	30,2
<i>käsiin</i>	3	1,9
Kokku	159	100

18,5% näidetest esineb ka omastusliide, mis valdavalt on edelamurdele omase sõnalõpulisel vokaali kaoga, nt *sinun käsīsäs*, *covad ajad on kädhesäm*. 3. isiku possessiivsufiks kuulub subjekti juurde vaid juhul, kui see toetab pronoomeneid *hänen* ja *heidän* (Penttilä 1963: 123–124).

Uurimistulemused esitatakse alapeatükkides, mis käsitlevad eraldi sõna *käsi* inessiivi, elatiivi ja illatiivi grammatiseerunud vorme. Esmalt antakse iga vormi kohta üldine ülevaade, sellele järgnevates alapeatükkides käsitletakse vorme eraldi funktsioonide kaupa. Siinse uurimistöö funktsioonid väljendavad omandust³, võimu⁴ ja olekut/emotsionaalset seisundit⁵. Nimetatud funktsioonid on tähenduselt üsna sarnased. Võimu- ja olekusuhted eraldatakse seetõttu, et võimu funktsioonis on elusolend võimu kontrollija, oleku või emotsionaalse seisundi funktsioonis on elusolend abstraktse nähtuse mõjuvõimu all. Seega ei ole funktsiooni määratlemine alati üheselt selge ja seetõttu tehakse valik esmase funktsiooni alusel. Iga adpositsiooni kohta esitatakse tabel, kuhu vastavas vormis sõna on jagatud funktsioonide ja sageduse alusel. Lisaks määratakse ka omaniku tüüp. Iga vastava vormi funktsiooni analüüsitakse eraldi alapeatükis. Iga vormi lõpus tehakse eraldi alapeatükis tulemustest kokkuvõte.

³ Omand – see, mis kellelegi kuulub, mis on kellegi oma. Sünonüümid on omand, valdus (ÕS 2013, Sünonüümisõnastik).

⁴ Võim - On võimul; saab, tuleb, pääseb võimule; haarab võimu. Sünonüümid on vägi, võimus, riigivõim (ÕS 2013)

⁵ Olek/emotsionaalne seisund – tundeelamuslik seisukord, olukord, situatsioon (Sünonüümisõnastik)

Valdavalt on näidete⁶ puhul on tegemist lausekatketega, mistõttu ei ole kasutatud algussuurtähte ega lauselõpumärke, väljajäätude puhul mõttekriipse.

2.2. Adpositsiooni *kädessä* funktsioonid

Kädessä esineb postpositsioonina uuritavas materjalis ainsuse vormis 22-l ja mitmuse vormis *käsissä* 17 korral (vt tabel 2). Vorm *kädessä* avaldub materjali põhjal järgmistel kujudel: *kädhes* (1), *kädhesäs* (2), *kädes* (3), *kädesä* (4).

- (1) *olen nyt pijnas ia hädhäs Tämän iulman ioucon **kädhes*** (FinnoVk-56:5-50a)
- (2) *Caick cappalet on sun **kädhesäs*** (FinnoVk-39:2-39a)
- (3) *Joiden Sielut owat Jumalan **Kädes*** (Kolck1698-A2a)
- (4) *Hallituswirca maan päällä on Jumalan **kädesä*** (B1-Siir-10:4-509c)

Vormi *käsissä* esineb kõige enam kujul *käsis* (5), järgnevad üsna võrdselt *käsisäs* (6) *käsisēs* (7), *kesis* (8).

- (5) *Sille ette Jumalan **käsis** ombi caiki walda* (A-III-050)
- (6) *Minun aicani owat sinun **käsisäs** / pelasta minua wihollisistani* (B1-Ps-31:16-293c)
- (7) *Ja sinun **Käsisēs** ombi Wäkewys ia woima* (A-III-453-[2Ak-20:6])
- (8) *sinun **kesis** mine annan minun Hengeni* (A-III-056)

Tabelisse 3 on koondatud vormid *kädessä* ja *käsissä* esinemissageduse ja funktsioonide alusel. Tabeli vasakus tulbas on välja toodud funktsioonid omandus, võim ja olek. Tabeli ülaosa on jaotatud viieks: Jumal, kurat, inimene (inimkollektiiv), loom ja elutu (abstraktne nähtus). Kuna siinses töös käsitletakse Jumalat ja kuradit inimeselaadsete abstraktsete olenditena, siis liigitatakse ja analüüsitakse neid eraldi

⁶ Soome vana kirjakeele korpus esinevates tekstides on lausepiire tihti keeruline määrata ja seetõttu esitatakse lausekatked.

kategooriatena. 16.–17. sajandi teosed olid enamasti usuteemalised, mistõttu esineb tekstides palju Jumala ja kuradi käsitlusi.

Materjalist selgub, et nii ainsusliku kui mitmusliku inessiivi vormiga väljendatakse võimu-, omandi- kui olekusuhteid. Nimetatud funktsioonide täitjad võivad olla inimesed, Jumal ja elutu entiteet. Adpositsioonide kogumahust moodustavad *kädessä* ja *käsissä* vormid 24,5%.

Tabel 3. *Kädessä* ja *käsissä* kasutus eri funktsioonides

<i>kädessä</i>	Jumal	kurat	inimene, kollektiiv	loom	elutu
omandus	3	-	2	-	-
võim	14	-	3	-	-
olek	-	-	-	-	-
<i>käsissä</i>	Jumal	kurat	inimene, kollektiiv	loom	elutu
omandus	1	-	-	-	-
võim	12	-	-	-	-
olek	-	-	-	-	4

Alljärgnevas alapeatükis 2.2.1 vaadeldakse lähemalt, kuidas avalduvad sõnade *kädessä* ja *käsissä* omandisuhted ning alapeatükis 2.2.2 analüüsitakse nimetatud sõnade funktsiooni võimu tähenduses. Alapeatükis 2.2.3 käsitletakse inessiivi vormi olekufunktsioonis. Alapeatükis 2.2.4 tehakse tulemustest kokkuvõte.

2.2.1. Omandus

Materjali põhjal analüüsitakse kokku sõna *käsi* 39 inessiivi vormi. Uuritavast materjalist selgub, et omanduse funktsiooni märkivaid postpositsioone *kädessä* ja *käsissä* leiti tekstist 6 korral.

Omanduse või valduse tähenduses on *kädessä* ja *käsissä* tihedalt seotud inimese (9) ja Jumalaga (10–11), teiste olendite või abstraktsete nähtustega side puudub. *Käsissä* on

tüüpilises postpositsioonilises suhtes, kuna genitiivis eeslaiend on adverbiaaliks ja sinna vahele ei mahu teisi laiendeid. Inimesele ja Jumalale viidatakse pronoomeniga⁷.

- (9) *Eij myöskän yhdelläkään ole walda Maan cartanota elickä welca tacauxen taa duomita , cosca se **jonga kädhesü** on tahto oikeudhen etehen wastamahan tulla* (Koll1648-80-Maa-30)
- (10) *Sillä **hänen küdesäns** on caicki mitä maa canda / ja wuorten cuckulat owat myös hänen.* (B1-Ps-95:4-312c)
- (11) *Mutta caicki hywys on minulle tullut hänestä / ja lukematoim rickaus on **hänen küdesäns.*** (B1-Viis-7:11-495c)

Näidetest ilmneb otsene seos inimese ja tema kehaosa käe funktsiooniga, mis väljendab ülekantud tähendusena millegi või kellegi omanduses olemist. Jumala valdustel on hoomamatud ja abstraktsed mõõtmel ning omandus on pigem positiivse konnotatsiooniga.

2.2.2. Võim

Tabelist 2 ilmneb, et nii adpositsioonidega *kädessä* kui *käsissä* väljendatakse tekstides võimufunktsiooni ning võimu haaraja/omanik, kelle mõjuvõimuses ollakse, võib tüübilt olla Jumal, inimene (inimkollektiiv) ja elutu olem.

26 korral ehk kõige enam on võimusuhe seotud Jumalaga (12–15), kes on selle suhte kõrgeimal ja kontrollivaimal positsioonil.

- (12) *CAikiwaldias ijancaikinen **Jumala** / **ionga kädhes** ouat caikeidhen wallat* (A-I-397)

⁷ Pronoomenite kasutuse tõttu ning ebaselgete lausepiiride tõttu võib mõnel juhul vaidlustada, kas omaniku tüüp on inimene või Jumal.

- (13) *ia hallitze ylitze caikein pacanain Waldakundij ? Ja sinun Käsisēs ombi wäkewys ia wojjma* (A-I-157-[2Ak-20:6])
- (14) *Hallituswirca maan päällä on Jumalan kädesä.* (B1-Siir-10:4-509c)
- (15) Sielu (josta meidän ey epäillä tule) on caiketi **Jumalan kädesä.**
(Kex11680-A3a)

Eespool esitatud näidetest ilmneb, et Jumala võimuses on inimeste elu juhtimine. Kõik teised maailmas elavad olendid on võimuhierarhias allpool ning nende käekäik sõltub sellest, kes võimu kontrollib. Võimu omaja positsioonil on Jumal neutraalne. Näidetes esineb tihti võimule otse ja kaudselt viitavaid sõnu, nt *hallituswirca, wallat, waldacunda, wäkewys, wojjma.*

Inimkollektiivi ja inimese (16–17) seos võimusehetega on näha kahes järgnevas näites.

- (16) *Minä olen nyt piinas ja hädhäs / Tämän julman joucon kädhes.*
(Hemm1605-148:5-M5b)
- (17) *nijn tietkään se, jonga kädhesaombi tunnustajat wannomahan*
(Koll1648-79-Maa-30)

Esimene näide on seotud grupiga, kelle võimuses ollakse ning mida saab tähenduselt võrrelda vangis olemisega.

2.2.3. Olek

Uuritavast materjalist on leitud 4 olekufunktsiooni täitvat postpositsiooni *käsissä.* Kui üldjuhul on olukorra kogeja inimene (19–20), siis võib inimkonnale viidata ka sõna maailm (18) kaudu. Inessiivi vormiga väljendatakse oleku või emotsionaalse seisundi sees olemist.

- (18) *Ettei mailman pitäis hukkuman Aaldoin käsis eli wedhes* (FinnoVk-79:3-70a)
- (19) *nijn hän luule aina onnettomuden käsisäns olewan* (B1-Job-15:23-275d)
- (20) *taita myös kyllä vielä meidän syndeim angara rangaistus ja duomio käsis olla / joita ylön muodottomast monda ja aiwa kypsiä on* (B1-Ilm-e:0-702c55)

Ülaltoodud näidetest on näha, et olek või tunne on seotud abstraktse nähtusega, mille võim ei allu inimese kontrollile. Veas hukkumine, õnnetus ja kohus on toonilt negatiivsed.

2.2.4. kädessä kokkuvõte

Adpositsioonid *kädessä* ja *käsissä* moodustavad adpositsioonide koguhulgast 24,5%. Esinemissagedust arvestades jääb kasutus alla elatiivi vormile, kuid võrreldes illatiiviga on see suurem (vt tabel 2). Näidete põhjal selgub, et postpositsioone *kädessä* ja *käsissä* kasutatakse omandi-, võimu- ja olekusuhetega seoses. Omaniku tüüp võib omandust ja võimu märkivas suhtes olla kas Jumal või inimene, oleku funktsioonis on võimu omanik abstraktne nähtus.

Omastusliidete kasutus on üldjuhul normipärane ning edelamurdeline. Ainult ühel juhul (vt näide 19⁸) ei ole 3. persooni asemel kasutatud pronoomenit *hänen*, vaid abstraktset mõistet (*onnettomuuden käsisäns*).

Eespool kirjeldatud omaniku tüübid Jumal ja inimene (inimkollektiiv) on tihedalt seotud inimese kehaosa käega, mistõttu on postpositsioonide *kädessä* ja *käsissä* kasutus veel läbipaistev. Neljal juhul võib võimu kontrollijaks olla elutu entiteet, kui selle nähtusega on seotud inimene, kes on abstraktse nähtuse meelevaldas. Kuna elututel entiteetidel endil ei ole kätt, siis on siinsel juhul sõna *käsi* tähendus kulunud. Seega võiks oletada, et üldiselt on adpositsioonid *kädessä* ja *käsissä* siin sekundaarsed adpositsioonid (vt alapeatükk 1.2), kuna tähendussuhe vastava nimisõnaga on veel läbinähtav.

⁸ Lauseehituse põhjal jääb siin omandisuhte tõlgendus siiski pisut ebaselgeks.

2.3. Adpositsiooni *kädestä* funktsioonid

Kädestä esines postpositsioonina 62 korral ainsuse vormis ja mitmuse vormis 48 korral (vt tabel 2). Seega on elatiivi vormil olnud grammatiliste sisekohakäänete võrdluses kõige laiem kasutus. Vormi *kädestä* esineb kirjutusviisidel *kädhest* (21), *kädheste* (22), *kädhestä* (23), *kädest* (24), *kädestä* (25), *kädhäst* (26). Kõige enam on tekstides vorme *kädestä* ja *kädest* ning vaid ühel juhul *kädhäst*.

- (21) *Että me lunastetut meidhän wiholistem **kädhest*** (FinnoVk-1:7-1a)
- (22) *Ette mö lunastetut meiden wihamiestenne **kädheste*** (A-I-246-[Lk-1:74])
- (23) *meit päästid Pahan pirun **kädhestä*** (Hemm1616-32)
- (24) *sinä wapahdat Israelin Midianiterein **kädest*** (B1-Tm-6:14-134c)
- (25) *auttacat surullista wäkiwaldaisen **kädestä*** (B1-Jer-22:3-392b)
- (26) *autti meit lujast / Synnist / vihast / cuolon kidhast / Pirun **kädhäst***
(Hemm1605-45:2-E1b)

Vormi *käsistä* esineb võrdselt *käsist* (27), *käsistä* (28), *käsiste* (29) vormidega. Vaid mõnel korral on tekstides kasutatud *käsistae* (30) ja *kesiste* (31) mitmuse elatiivi vorme.

- (27) *Coska Moses oli pelastettu sen julman Pharaonin **käsist** ja Punaisen Meren aalloist* (Flachs1680-C3b)
- (28) *joca sieluns Helwetin **käsistä** pelasta* (B1-Ps-89:49-311a)
- (29) *ia wapadhat heite pacanadhen **käsiste*** (A-I-318-[Siir-51:12])
- (30) *Ja perkelein **käsistae** sinae hendä armolisesti pääste* (Westh-192)
- (31) *wapatta meite wiholistein **kesiste*** (A-I-700)

Tabelisse 4 on koondatud vormid *kädestä* ja *käsistä* esinemissageduse ja funktsioonide alusel. Ilmneb, et elatiivi vorm on adpositsioon juhul, kui ta on seotud

võimufunktsiooniga. *Kädestä* ja *käsistä* vormidel puudub omandust ja olekut väljendav funktsioon. Lisaks sellele on leitud, et võimu omaja, kelle võimusest tahetakse vabaneda, võib olla kurat, inimene (inimkollektiiv), loom ja elutu entiteet, aga mitte ühelgi juhul Jumal.

Tabel 4. *Kädestä* ja *käsistä* kasutus eri funktsioonides

<i>kädestä</i>	Jumal	kurat	inimene, kollektiiv	loom	elutu
omandus	-	-	-	-	-
võim	-	8	50	-	-
olek	-	-	-	-	4
<i>käsistä</i>	Jumal	kurat	inimene, kollektiiv	loom	elutu
omandus	-	-	-	-	-
võim	-	6	33	2	-
olek	-	-	-	-	7

Kuna omandifunktsiooni elatiivi vormiga ei esine, siis vaadeldakse alljärgnevas alapeatükis 2.3.1 lähemalt elatiivi vormide funktsiooni võimusehetega ja alapeatükis 2.3.2 olekusuhetega seoses. Alapeatükis 2.3.3 tehakse tulemustest kokkuvõtte.

2.3.1. Võim

Adpositsioonid *kädestä* ja *käsistä* on materjali põhjal kõige enam kasutatud vormid. Singulari elatiivi vormi esineb 62 juhul ja pluurali elatiivi 48 korral (vt tabel 2), mis moodustab adpositsioonide kogumahu võrdluses 69,2%. Kõige rohkem esinenud omaniku tüüp oli inimene või inimkollektiiv, kelle võimusest või mõjuvõimust tahetakse pääseda. Enim on kasutatud sõnu vaenlased (32), egiptlased (33), kiusajad (34), röövlid (35), türannid (36) jne, mis viitasid inimgrupile.

- (32) *Mutta wapada nyt meitä meidän wihollistem kädest* (B1-1Sm-12:10-153b)

- (33) *nijn HERra wapahti Israelin sinä päiwänä **Egyptiläisten kädest*** (B1-2Ms-14:30-41a)
- (34) *ja wapahta händä hänen **wainomiestens käsistä*** (B1-Viis-2:18-493d)
- (35) *jotca heitä **ryöwüritten käsist** piti wapahtaman* (B1-Tm-2:16-132b)
- (36) *ja wapahtacat minua **tyrannein käsistä*** (B1-Job-6:23-272c)

Tekstinäidetes esineb ka üksikuid inimesi (37–39), kelle võimu alt soovitakse pääseda. Näiteks Süüria kuningas, vaarao, Saul jne.

- (37) *maans wapahtanet **Assyrian Cuningan käsistä*** (B1-Jes-36:18-362b)
- (38) *Fangid **Pharaonkädhestä** / Päästid vapax vaevaased* (Hemm1616-54)
- (39) *Muista cuing Herra Daavidin Päästi **Saulin kädhest*** (Hemm1605-216:6-R8a)

Kokku 14 korral leidub tekstides viiteid kuradi (40–41) kohta, kelle mõjuvõimu alt soovitakse pääseda või juba preventiivselt sinna sattumisest hoidutakse.

- (40) *meit päästid Pahan **pirun kädhestä*** (Hemm1616-32)
- (41) *O Herra aut meitä hädhäst / Armos anna päälläm paista. Kirvot meit **perkelen kädhest*** (Hemm1605-67:12-G4b)

Adpositsiooni *käsistä* näitel võib võimu omajaks olla ka loom, kellel on sellisel juhul võimuhierarhias juhtiv positsioon ning kelle võimusest tahetakse pääseda. Küll aga on see mõneti tinglik. On leitud kokku 2 näidet, milles üks otsesõnu viitab koerale (42–43), kuid ilmselt negatiivsuse rõhutamiseks kasutatakse selles kontekstis kurjade või vägivaldsete inimeste asemel metafoori koer. Teine näide võib viidata kas koerale või kaele. Vana Testamendi Jeremia raamatu (15:21) praeguses tõlkes on kirjas nii: *Minä pelastan sinut pahain käsistä ja päästän sinut väkivaltaisten kourista.*⁹ (VT).

⁹ Koura 'pihk, käsi, kämmal'

- (42) *Pelasta minun Sielun Miecasta / ia Coirain käsiste minun ainocaisen (A-III-240-[Ps-22:21])*
- (43) *Ja tadhon mös sinua pelasta nijnen Coreiten käsiste (A-III-541-[Jer-15:21])*

2.3.2. Olek

Käesoleval juhul on leitud vana kirjakeele korpusest ka 11 näidet selle kohta, et on olemas abstraktseid nähtusi, mis omavad võimu ning mille mõjuvõimu alt pääsemist soovitakse juba preventiivselt. Need abstraktsed nähtused on negatiivse varjundiga sõnad nagu nt needus (44), Jumala viha (45), vale ja uhkus (46), põrgu (47) ja surm (48).

- (44) *Warjele minua HERra Jumalattomain käsistä. (B1-Ps-97:10-313a)*
- (45) *ja mitkä muut Jumalan wihauzet seurataitawat / jotca oikeut möden~ johdattawat meitä ajatteleman ja tunustaman~ / että sencaldaista tule Jumalan wihan kädest (As1657-A2b)*
- (46) *Minun Jumalan auta minua Jumalattoman kädestä / wäärän ja ylpiän kädestä. (B1-Ps-71:4-305a)*
- (47) *joca sieluns Helwetin käsistä pelasta (B1-Ps-89:49-311a)*
- (48) *Sille hen on wapachtanut meite heluetist / Ja ombi meite awttanut cooleman käsiste. (A-I-227-[lisDanc-0:88])*

2.3.3. *kädestä* kokkuvõte

Postpositsioone *kädestä* ja *käsistä* esineb adpositsioonide kogumahust 69,2%, mis tähendab seda, et elatiivi kasutus on olnud kõige produktiivsem. Tabeli 3 põhjal selgub, et kui sõna *käsi* on elatiivi vormis adpositsioon, siis on tema ülesandeks märkida võimu- ja olekusuhteid. Võimuhierarhias on võimu omanik juhtpositsioonil olend, kes omanikutüübilt võib olla kurat, inimene (inimgrupp), loom. Olekufunktsioonis on võimu omanik abstraktne nähtus. Elatiivi vormis puudub sõnal *käsi* omandust väljendav funktsioon.

Possessiivsufiksitate kasutus on normipärane ja edelamurdeline. Materjali analüüsis paistab silma vähene omastusliidete kasutus just elatiivi vormiga.

Näidetest võib järeldada, et postpositsioonid *kädestä* ja *käsistä* on arengufaasilt sekundaarsed, kuid võrreldes teiste grammatiseerunud sisekohakäänete vormidega on need grammatiseerumiseastmelt arenenumad. Väidet toetab see, et elatiivi vormi kasutus on olnud oluliselt suurem. Lisaks viitab abstraktsete nähtuste sagedasem kasutamine sellele, et vormid *kädestä* ja *käsissä* on grammatiseerunud. Kuigi tähendussuhe vastava substantiiviga on valdavas osas veel läbipaistev, esineb siiski ka tähenduse pleekumist, mis asetaks nimetatud postpositsioonid sekundaarsete ja primaarsete adpositsioonide vahelisele astmele.

2.4. Adpositsiooni *käteen* funktsioonid

Postpositsiooni *käteen* esineb uuritavas materjalis ainsuse vormis 7 korral ja mitmuse illatiivi *käsiin* 3 korral (vt tabel 2). Seega on illatiivi grammatiseerunud vormide kasutus siinse materjali põhjal kõige väiksem. Tekstidest on leitud vasted *käten* (49) ja *kätees* (50) kujul.

- (49) *Eij rackaus palcan tädhen Mitän tee eli etens ota / Waan heittä caick Jumalan käten* (FinnoVk-76:9-67a)

(50) *kijtetty olcon HERra sinun Jumalas / joca sen Canssan on andanut sinun kätees* (B1-2Sm-18:28-176c)

Kõik vormi *käsiin* kolm vastet avalduvad erinevatel kujudel: *käsis* (51), *käsijs* (52), *kesijn* (53).

(51) *Isä / sinnn **käsis** annan minä minun hengeni* (Flachs1680-D2b)

(52) *Mine annan itzeni (o racas taiualinen Ise) sinun **käsijs*** (A-III-032)

(53) *olen annettu Jerusalemista / Romarein **kesijn*** (A-II-392-[Ap-28:17])

Tabelisse 5 on koondatud vormid *käteen* ja *käsiin* esinemissageduse ja funktsioonide alusel. *Käteen* ja *käsiin* funktsioonid väljendavad omandi- ja võimusuhteid, kusjuures võimu omanik võib olla kas Jumal või inimene. Adpositsioone *käteen* ja *käsiin* on leitud uuritud materjalist adpositsioonide koguhulgast kõige vähem, vaid 6,3%.

Tabel 5. *Käteen* ja *käsiin* kasutus eri funktsioonides

<i>käteen</i>	Jumal	kurat	inimene, kollektiiv	loom	elutu
omandus	-	-	1	-	-
võim	5	-	1	-	-
olek	-	-	-	-	-
<i>käsiin</i>	Jumal	kurat	inimene, kollektiiv	loom	elutu
omandus	-	-	-	-	-
võim	2	-	1	-	-
olek	-	-	-	-	-

Alljärgnevas alapeatükis 2.4.1 vaadeldakse lähemalt illatiivi vormide funktsiooni omandisuhetega seoses ning alapeatükis 2.4.2 käsitletakse võimusuhteid. Kokkuvõtte vormide *käteen* ja *käsiin* kohta esitatakse alapeatükis 2.4.3.

2.4.1. Omandus

Omandisuhet väljendatakse vaid ühel korral ainsuse vormis. Omanik on uuritava materjali alusel inimene (54). Illatiivi vormis *käsi* viitab siin sellele, et kedagi antakse kellegi omandusse.

(54) *Ahimaaz huusi ja sanoï Cuningalle : rauha / ja cumarsi Cuningan edes maahan caswoillens / ja sanoï : kijtetty olcon HERra sinun Jumalas / joca sen Canssan on andanut **sinun kätees**. (B1-2Sm-18:28-176c)*

Vormid *käteen* ja *käsiin* ei ole seotud omandisuhete tasandil kuradi, looma või abstraktsete nähtustega. Inimese valdusesse enda või abstraktsete nähtuste andmine on tähenduselt neutraalne või pigem positiivne.

2.4.2. Võim

Võimuhete tasandil on leitud tekstidest *käteen* ja *käsiin* postpositsioone 9 juhul. Võimuhetes saab olla võimu kontrollijaks ehk omanikuks nii Jumal kui ka inimene. Jumala (56–58) võimusesse soovitatakse anda vabatahtlikult oma elu.

(55) *Puol ectost hengens ylön annoï Sieluns **Isäns käten** (FinnoVk-55:7-49b)*

(56) ***Sun kätes** annan hengen ia sielun (FinnoVk-56:8-50b)*

(57) *Mine annan itzeni (o racas taiualinen Ise) **sinun käsijs** (A-III-32)*

Võimusuhted on seotud kas Jumala ja inimese (58) või inimese ja inimese (59) vaheliste vahekordadega.

(58) *Caicken woiman nyt Isä Annoï **sinun kätes** (FinnoVk-54:4-48b)*

(59) *Te Miehet / rackat Weliet / waicka em mine ole miten tehnyt meiden Canssan vastaan / eli Isedhen Sätyie wastan / quitengi mine sidhottuna olen annettu Jerusalemista / Romarein kesijn* (A-II-392-[Ap-28:17])

Ka võimusuhete kontekstis ei ole vormid *käteen* ja *käsiin* seotud muude abstraktsete nähtuste, kuradi või loomadega.

2.4.3. *käteen* ja *käsiin* kokkuvõte

Materjalist selgub, et vaid 6,3% leidsid kasutust adpositsioonid *käteen* ja *käsiin*. Illatiivi vormiga märgitakse nii omandi- kui ka võimusuhteid.

Omandi- ja võimutähenduses on postpositsioonid *käteen* ja *käsiin* tihedalt seotud inimese ja Jumalaga. Olemuselt on need suhted neutraalsed, pigem positiivse konnotatsiooniga.

Ka illatiivi vormis sõnal *käsi* esineb possessiivsufiksrite reeglipärane ja peamiselt edelmurdeline kasutus.

Illatiiv on grammatiseerumisel kõige vähem produktiivsem kääne sisekohakäänete võrdluses. Sellele viitavad nii vähene kasutussagedus kui ka tihe seos inimese ja Jumalaga. Omaniku tüüp ei saa siinsete näidete põhjal olla mitte ühelgi juhul kurat, loom või abstraktne nähtus. Seega võib arvata, et illatiivi vormis adpositsioon *käsi* on siinsete näidete alusel alles sekundaarsesse faasi jõudnud.

2.5. Afiksaaladverbide *kädessä* ja *käsissä* funktsioon

Substantiivid, adjektiivid, pronoomenid ja numeraalid kuuluvad soome keeles käänduvate sõnade klassi. Adverbid, adpositsioonid ja partiklid moodustavad käändumatute sõnade rühma. (ISK 426–427) Eraldi afiksaaladverbide sõnaliiki soome keeles ei ole, neid käsitletakse adverbidena. Kuna soome keeles abimäärsõnu adverbidest ei eraldata, võetakse siinses uurimistöös aluseks eesti keele sõnaliikide määramise süsteem, sest see on materjali analüüsimisel täpsem.

Afiksaaladverbid on muutumatud sõnad, mis kuuluvad lauses verbi juurde, andes verbile tavapärasest erineva tähendusvarjundi või täpsustades tähendust. Abimäärsõnad on sarnased tuletusliidetega, sest nad moodustavad koos tegusõnaga uue tähendusliku terviku. Afiksaaladverbid võivad seonduda üksikute käändekategooriate liikmetega, moodustades analoogilisi kohakäänetes muutuvaid sarju, nt *kokku saama*, *koos eksisteerima*, *koost lagunema*. Kõnealuste sõnade käsitlemine eraldi sõnaliigina on tinglik seetõttu, et peaaegu kõik abimäärsõnana käituvad sõnad esinevad ka iseseisva määrsõnana. Kuna enamik vastavaid sõnu toimib lauses sagedamini abimäärsõnana, siis peetakse seda eraldi sõnaklassiks. Kuna määrsõnad ja abimäärsõnad erinevad üksteisest iseseisvuse astme poolest, siis ei pruugi nende sõnaliik ka konkreetsetes tekstis selgelt avalduda. Paljud kõnealused sõnad võivad esineda paralleelselt kaassõnana, st kuuluda substantiivi koosseisu. (EKK)

Siinses alapeatükis käsitletakse vaid vorme *kädessä* ja *käsissä*, kuna soome vana kirjakeele tekstides ei esinenud sõna *käsi* illatiivi, elatiivi singulari ja pluraali vormides (vt tabel 1). Kõige rohkem leidub inessiivi mitmuse vormi *käsissä* (35 korda). *Kädessä* esines afiksaaladverbina 6 korral.

Sõna *käsissä* esineb tekstides *käsis* (61) kujul. *Kädestä* avaldub *kädhes* (62) ja *kädhesäm* (63) kujul.

(61) *Ninquin se Christusen peiue käsīs olis* (A-II-572-[2Tss-2:2])

(62) *Se laps on heicko caickein edhes Jong mailm on quitengin kädhes* (FinnoV-47:3-43b)

(63) *Ett covad ajad on kädhesäm* (Hemm1605-192:2-P8a)

Tabelisse 6 on koondatud esinemissageduse ja funktsiooni alusel afiksaaladverbide *kädessä* ja *käsissä* vormid. Ilmneb, et nimetatud abisõnad väljendavad lauses ainult olekut või tunnet. Tabeli pealdises on abstraktsed nähtused aeg, häda/mure, maailma lõpp, haigus, karistus ja surm, mis on seotud inimeste oleku või tundega. Kõik 41 afiksaaladverbi moodustasid ühendi ainult verbiga *olla*.

Tabel 6. Afiksaalaadverbide kasutus eri funktsioonides

<i>kädessä, käsissä</i>	aeg	häda/mure	maailma lõpp	karistus	surm
omandus	-	-	-	-	-
võim	-	-	-	-	-
olek	18	12	3	4	3

Uuritavast materjalist selgub, et olekut või emotsionaalset seisundit väljendatakse kõige rohkem (18 korda) aja (64–66) kaudu mitmel erineval moel. Aega märkivad näited on kõik emotsionaalselt neutraalsed. Selle kategooria näited on nii mitmuse kui ainsuse inessiivi vormis. Tänapäeval väljendatakse sama funktsiooni adessiivi mitmuse vormiga, nt *muutoksen aika on käsillä*.

(64) *Christe päivä on kädhesäs* (Hemm1605-x-T5a)

(65) *Ett covad ajad on kädhesüm* (Hemm1605-192:2-P8a)

(66) *Käsis on armon aica* (Hemm1616-14)

Kokku 12 juhul väljendatakse afiksaalverbidega *kädessä*, *käsissä* ja *käsistä* häda (67), muret (68), ohtu (69) või haigust (70). Kõik näited selles kategoorias on seotud vaid negatiivse tundega ning sõna *käsi* on inessiivi mitmuse vormis.

(67) *Cuin hätä cowa käsis on suuri Ahdistus* (Kolck1698-A3a)

(68) *cosca murhe käsis on : Nijnkuin myös sananlascus sanotan* (H1-Hab-e:0-472c43)

(69) *oma eli Lähimmäisens hätä apu / cosca waara ja turmellus käsis on* (As1687e-165-III)

(70) *Owat myös waaraliset ia Tartuwaiset Taudhitt käsis* (As1652-A2a)

Inessiivi vormi on kasutatud 4 korda karistuse (71) ja 3 juhul maailmalõpu (72) meeolelu edasiandmiseks. Näites 73 on nii maailmalõpp kui karistus kõrvuti ning need

väljendavad negatiivset emotsionaalset seisundit. Kõikidel juhtudel on *käsi* inessiivi mitmuse vormis.

(71) *Mutta cosca caickinainen rangaistus käsis on* (B1-Heb-12:11-698b)

(72) *Auta meitä / o Taiwalinen Isä / caikest waarast ja wahingost / ja pysy meidän tykönäm / että jo cummingin Eehto joutu / ja mailman loppu käsis on* (As1660c-A2b)

(73) *Hesekiel ilmoitta että loppu ja rangaistus oli käsis* (B1-Hes-reun1)

Suremisega seotud emotsionaalset seisundit ja olekut on väljendatud 3 korral. Selle oleku märkimiseks kasutati sõna *hauta*, millega sümboliseeritakse surma (sm kuolema). Olemuselt on see pigem negatiivse konnotatsiooniga, kuigi kristliku käsitluse kohaselt võib surm tähendada ka maistest piinadest vabanemist ning teispoolest paradiisis.

(74) *minun Päiwäni owat lyhetyt ja Hauta on käsis* (Kolck1698-A3b)

(75) *Minun hengen on heicko / minun päiwäni owat lyhetyt / ja hauta on käsis* (B1-Job-17:1-276b)

Kokkuvõttes võib järeldada, et afiksaaladverbina on sõna *käsi* siinse uurimismaterjali alusel tähenduselt pleekinud ja algne suhe substantiiviga on läbipaistmatu. Tulemuseks on uus tähenduslik tervik. Afiksaaladverbidenä väljendavad *kädessä* ja *käsissä* inimesega seotud olekut või emotsionaalset seisundit. Kõik afiksaaladverbid moodustasid ühendeid vaid verbiga *olla*.

Kokkuvõte

Siinses bakalaureusetöös uuriti *kädessä*, *kädestä* ja *käteen* grammatilisi funktsioone 16.–17. sajandi soome vanas kirjakeeles. Uurimistöö keskmes oli peatähelepanu adpositsioonidel ning põgusalt vaadati ka afiksaaladverbe. Analüüsi tarvis koguti vana kirjakeele korpusest juhusliku valiku alusel 200 näidet ajavahemikus 1543–1698. Materjali hulgast saadi 159 (79,5%) adpositsiooni ja 41 (20,5%) afiksaaladverbi. Kokku esines näidetes rohkem mitmuse kui ainsuse vorme. Kõige produktiivsem oli elatiivi ainsuse ja mitmuse vormi kasutus. Kõige vähem esines materjali põhjal illatiivi vormide kasutust.

Abisõnadel *kädessä*, *kädestä* ja *käteen* võib olla kolm funktsiooni: omandi-, võimu- ja olekufunktsioon. Adpositsioon *kädessä* võib väljendada omandi-, võimu- ja olekusuhteid, kusjuures omaniku tüüp on kas Jumal, inimene (inimkollektiiv) või abstraktne nähtus. Adpositsioon *kädestä* funktsioon oli seotud võimu- ja olekusuhetega ning võimu omanik või see, kelle mõjuvõimu all ollakse võib olla kurat, inimene, elutu entiteet või loom. Adpositsiooniga *käteen* väljendati nii omandi- kui võimusuhet ja kasutuskontekst oli tihedalt seotud inimese ja Jumalga.

Kaassõnakolmik *kädessä*, *kädestä* ja *käteen* on sekundaarsed adpositsioonid, kuid oma grammatiseerumisastmelt ei ole nad päris võrdsel positsioonil. Siinsete näidete põhjal võib järeldada, et elatiivi vorm on positsioneerunud adpositsioonide mõttelisel skaalal sekundaarsete ja primaarsete adpositsioonide vahele. Seda kinnitab ligi 70% kasutus kogu adpositsioonide hulgast ning kõige varieeruvam omaniku tüübi kasutus. Näidetest selgus, et kõige rohkem oli just elatiivi puhul omanikuks abstraktne nähtus, mille seos inimese kehaosaga on olematu. Kuigi suuremas osas olid omandi- ja võimusuhted inimese kehaosaga tihedalt seotud, võib *kädestä* vormi pidada teiste sisekohakäänetega võrreldes rohkem tähenduselt kulunumaks. Kõige vähem grammatiseerunud on adpositsioon *käteen*, mida esines näidetes vaid marginaalne hulk. Arvestades kasutussagedust ja läbinähtavust vastava sõna substantiiviga, võib järeldada, et tegemist on grammatiseerumise suhtes väheproduktiivse adpositsiooniga.

Materjalist selgus, et afiksaaladverbid said olla vaid inessiivi ainsuse ja mitmuse vormid. *Kädessä* ja *käsissä* moodustasid ühendeid vaid verbiga *olla*. Kui *kädessä* või

käsissä esineb lauses abimäärsõnana, siis väljendab see olekut või emotsionaalset seisundit. Omandi- ja võimusuhted on siin välistatud. Kõige sagedamini väljendati aja, hädade (haigused, mured), maailmalõpu, karistuse ja surmaga seotud olekuid ja tundeid. *Kädessä* ja *käsissä* kasutamist afiksaaladverbidenä võib pidada soome keeles üsna eksootiliseks. Täenduselt on need täiesti pleekinud, sest algne substantiivi *käsi* tähendus sellistes kontekstides on kadunud.

Omastusliidete kasutus oli normipärane. Enamikul juhtudel oli possessiivsufiks edelamurdeliste joontega.

Edaspidi tasuks uurida, kuidas sõna *käsi* sisekohakäänetes järgnevatel sajanditel edasi areneb ja millised tegurid on mõjutanud seda, et soome keeles pole sõna *käsi* nii grammatiseerunud kui eesti keeles ning kus võib olla see murdepunkt, miks *kädessä*, *kädestä*, *käteen* ei ole soome keeles nii kaugele grammatiseerunud kui eesti keeles. Paralleelselt võiks vaadelda veel soome ja eesti keele sise- ja väliskohakäänete grammatiseerumisastmeid ning võrrelda nende funktsioone.

Tiivistelmä

Tässä kandidaatintutkielmassa tutkittiin *kädessä*, *kädestä* ja *käteen* kieliopillisia funktioita 1500- ja 1600-luvuilla vanhassa kirjasuomessa. Tutkielmassa keskityttiin adpositioihin ja lyhyesti käsiteltiin adverbejä. Tutkittavat 200 esimerkkiä kerättiin vanhan kirjasuomen korpuksesta sattumanvaraisella valinnalla vuosilta 1543–1689. Materiaalista löytyi 159 (79,5%) adpositiota ja 41 (20,5%) adverbiä. Yhdessä esiintyi esimerkeissä enemmän monikon muotoja. Kaikkein produktiivisinta oli elatiivin yksikön ja monikon käyttö. Vähiten esiintyi esimerkkien mukaan illatiivin käyttöä.

Kädessä, *kädestä*, *käteen* -sanoilla voidaan ilmaista omistusta, valtaa ja olotilaa/tunnetilaa. Adpositio *kädessä* ilmaisee omistuksen-, vallan- ja olotilan välisiä suhteita, jossa omistaja on Jumala, ihminen (ihmisten muodostama joukko) tai abstraktinen ilmiö. Adpositio *kädestä* kuvaa valtaa ja olotilaa, jossa vallan omistaja on paholainen, ihminen, eloton entiteetti tai eläin. Adpositiolla *käteen* voidaan ilmaista omistusta, valtaa ja käyttökonteksti liittyy läheisesti ihmiseen ja Jumalaan.

Adpositiokolmikko *kädessä*, *kädestä* ja *käteen* ovat sekundaarisia adpositioita, vaikka kieliopillistumisen asteelta ne eivät ole tasavertaisia. Niiden esimerkkien kannalta voi todeta, että elatiivin muoto paikantuu adpositioiden ajatuksellisella mittakaavalla sekundaaristen ja primaaristen adpositioiden välillä. Tätä vahvistaa lähes 70% käyttö kaikista adpositioista ja kaikkein vaihtelevin omistajan tyyppi. Esimerkeistä selvisi, että eniten käytettiin elatiivin muodolla omistajana abstraktista ilmiötä, jonka yhteys ihmisen ruumiinosannimeen on olematon. Vaikka suuremmassa osassa omistus- ja valtasuhteet ovat läheisesti yhteydessä ihmisen ruumiinosannimeen, on *kädestä*-muoto vertailussa muihin sisäpaikallissijoihin merkitykseltä enemmän kulunut. Vähiten on kieliopillistunut adpositio *käteen*, joita esiintyi vaan marginaalinen määrä. Ottaen huomioon käyttötiheyden ja läpinäkyvyyden vastaavan sanan substantiiviin, voi todeta, että nimetty adpositio on vähä-produktiivinen kieliopillistumisen suhteen.

Materiaalista selvisi, että *käsi*-sanat adverbit voivat olla vain inessiivin yksikön ja monikon muodossa. *Kädessä* ja *käsissä* muodostivat yhdistelmiä verbin *olla* kanssa. Jos *kädessä* tai *käsissä* on lauseessa adverbina, niin se ilmaisee vain olotilaa tai tunnetilaa. Eniten merkittiin aikaa, murhetta (sairaus, hätä), maailmanloppua, rangaistusta ja

kuolemaa. Suomen kielessä on muotojen *kädessä* ja *käsissä* käyttö nykyaikana eksoottista. Ne ovat merkitykseltä täysin kuluneet, koska alkuperäinen substantiivin *käsi* merkitys sellaisissa konteksteissa on kadonnutta.

Omistusliitteiden käyttö oli pääasiallisesti norminmukaisesta ja lounaismurteellisesta.

Tulevaisuudessa kannattaa tutkia, miten *käsi*-sanana sisä- ja ulkopaikallissijat ovat kieliopillistuneet ja mikä on vaikuttanut kieliopillistumiseen. Miksi viron kielessä sama sana samoissa sijoissa on täysin kieliopillistunut ja missä on vanhassa kirjasuomessa kieliopillistumisen pysähtymispiste?

Kirjandus

Alhoniemi jt 1968 = Alhoniemi, Alho, Osmo Ikola, Erkki Itkonen, Martti Rapola, Päivi Rintala, Kaarina Visakanto. Suomen kielen käsikirja. Toim. Osmo Ikola. Helsinki: Weilin+Göös.

Alhoniemi jt 1983 = Alhoniemi, Alho, Osmo Ikola, Päivi Rintala, Leena Tuominen. Nykysuomen käsikirja. Toim. Osmo Ikola. Espoo: Weilin+Göös.

Chesterman, Andrew 2007. Kääntämisen normit. – Suomensoskirjallisuuden historia. Toim. H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki, Outi Paloposki. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 357–364.

EKK = Eesti keele käsiraamat; <http://www.eki.ee/books/ekk09/>.

Heine, Bernd 2003. Grammaticalization. – The Handbook of Historical Linguistics. Eds. Brian D. Joseph, Richard D. Janda. Oxford: Blackwell.

Heine jt 1991 = Heine, Bernd, Ulrike Claudi, Friederike Hünemeyer. Grammaticalization. A Conceptual Framework. Chicago: The University of Chicago Press.

Heine, Bernd, Tania Kuteva 2002. World Lexicon of Grammaticalization. Cambridge: Cambridge University Press.

Hopper, Paul J., Elizabeth Closs Traugott 2003. Grammaticalization. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press.

ISK = Irja Alho, Auli Hakullinen, Tarja Riitta Heinonen, Vesa Koivisto, Riitta Korhonen, Maria Vilkuna 2004. Iso suomen kielioppi. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.

Jaakola, Minna 1997. Genetiivin kanssa esiintyvien adpositioiden kieliopillistumisesta. – Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta. Kieli 12. Toim. Tapani Lehtinen, Lea Laitinen.

Metslang, Helle 2002. Grammatikalisatsiooniteooriast eesti keele taustal. – Teoreetiline keeleteadus Eestis. Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 4. Toim. Renate Pajusalu, Ilona Tragel, Tiit Hennoste, Haldur Õim. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 164–178.

Nordlund jt 2013 = Nordlund, Taru, Ritva Laury, Renate Pajusalu, Külli Habicht. Kielikontaktit, kieliopillistuminen ja kieltenvälinen vertailu. – Kielten vertailun metodiikka. Toim. Leena Kolehmainen, Matti Miestamo, Taru Nordlund. Helsinki: SKS.

Ojutkangas, Krista 2001. Ruumiinosannimien kieliopillistuminen suomessa ja virossa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Penttilä, Aarni 1963. Suomen kielioppi. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Salmi, Heidi 2010. Mikael Agricolan teosten kielen *ala-*, *ylä-* ja *pää-* vartaloiset adpositiot,
<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/66658/AnnalesC307Salmi.pdf?sequence=1>. Vaadatud 27.03.2014.

Sünonüümisõnastik; <http://www.eki.ee/dict/synonyymid/>.

VT = Vanha Testamentti; <http://www.evl.fi/raamattu/1992/>.

ÕS 2013= Eesti õigekeelsussõnaraamat; <http://www.eki.ee/dict/qs/>.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina

Karin Peterson

(autori nimi)

(sünnikuupäev: 14.02.1977)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Kädessä, kädestä ja käteen grammatilised funktsioonid soome vanas kirjakeeles“,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on **Hanna Katariina Jokela**,

(juhendaja nimi)

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 20.05.2014 *(kuupäev)*